10 września 2020

Miasto Koźle / The town of Koźle / Die Stadt Koźle / Město Koźle

Plan miasta Kozla z okresu międzywojennego.

Kędzierzyn-Koźle to drugie pod względem liczby mieszkańców, a pierwsze ze względu na obszar miasto województwa opolskiego. Leży nad Odrą i Kanałem Gliwickim. Dzisiejszy kształt administracyjny posiada od 1975 roku, kiedy to połączono w jeden organizm miejski sąsiadujące ze sobą miasta: Koźle, Kłodnicę, Kędzierzyn i Sławięcice. Miasto zajmuje 123,4 km2 powierzchni i liczy 73,000 mieszkańców.

Historia miasta związana jest ściśle z losami Koźla. Najstarsze wzmianki o nim pochodzą z 1108 roku. Miała wówczas miejsce obrona grodu kozielskiego przez rycerzy Bolesława Krzywoustego przed atakami Morawian. Prawa miejskie otrzymało Koźle prawdopodobnie już w 1281 roku, a najpóźniej w 1293 roku. Równolegle z Koźlem rozwijał się drugi ośrodek osadniczy Kędzierzyna-Koźla. Były to Sławięcice. W latach 1246-1260 miejscowość ta posiadała prawa miejskie. W XIII wieku odnotowano także w dokumentach istnienie Kłodnicy i Kędzierzyna. Miejscowości te jednak aż do XIX wieku nie zapisały się niczym istotnym w dziejach najbliższej okolicy. W latach 1281-1355 obszar dzisiejszego miasta wszedł w skład udzielnego księstwa kozielsko-bytomskiego. Księstwo to od 1289 roku stało się lennem króla czeskiego, a w 1526 roku wraz z państwem czeskim dostało się pod władzę Habsburgów. W początkach 1741 roku obszary te opanowały Prusacy. Od 1743 roku przystąpili oni do rozbudowy założonej przez Austriaków twierdzy kozielskiej. Ograniczyło to rozwój terytorialny miasta i spowodowało zastój gospodarczy. Bardzo dobrze rozwijały się natomiast Sławięcice, gdzie doszło pod koniec XVIII wieku do powstania licznych manufaktur. Korzystne położenie tych miejscowości poprawiło się jeszcze po zbudowaniu w latach 1792-1812 Kanału Kłodnickiego. Początek XIX wieku przyniósł Koźlu zniszczenia w wyniku oblężenia w czasie wojny francusko-pruskiej, co miało miejsce od 23 stycznia do 9 lipca 1807 roku. Mimo znacznych strat twierdza kozielska przetrwała oblężenie.

Klęski poniesione przez Prusy w wojnach z Napoleonem przyśpieszyły okres reform w tym państwie. W ich rezultacie wszystkie miejscowości wchodzące w skład Kędzierzyna-Koźla uwolniły się od pańszczyzny. Jedną z pierwszych wsi, która przestała odrabiać pańszczyznę była Kłodnica. Nastąpiło

to w 1814 roku. Efektem reform administracyjnych było powołanie w 1808 roku w Koźlu 24-osobowej rady miejskiej z burmistrzem na czele.
W 1845 roku uruchomiono linię kolejową Opole-Gliwice. Od tej pory dużego znaczenia zaczął nabierać Kędzierzyn, w pobliżu którego zlokalizowano stację kolejową. Pod koniec XIX wieku, po likwidacji w 1873 roku twierdzy kozielskiej, nastąpił gospodarczy rozwój miasta. W latach 1891-1908 zbudowano port kozielski oraz kilka zakładów przemysłowych. Zahamowany został natomiast rozwój gospodarczy Sławięcic, które nie wytrzymały konkurencji przemysłu górnośląskiego.
Na przełomie XIX i XX wieku, na obszarze Kędzierzyna-Koźla, nastąpiło znaczne ożywienie narodowej działalności ludności polskiej. Polacy organizowali się w związki i stowarzyszenia o charakterze gospodarczym i kulturalnym. W styczniu 1919 roku powstała również Kozielska Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska. W maju i czerwcu 1921 roku wschodnie obszary dzisiejszego miasta były miejscem walk podczas III powstania śląskiego. Tereny te pozostały jednak w granicach państwa niemieckiego, a ludność polska po kilku latach ponownie podjęła działalność narodową, m. in. w Związku Polaków w Niemczech. Trudna sytuacja gospodarcza, jaka wytworzyła się w okresie międzywojennym, spowodowała nasilenie wyjazdów mieszkańców miasta w poszukiwaniu pracy.
Dopiero bezpośrednio przed II wojną światową nastąpiło ożywienie gospodarcze, związane głównie z budową w latach 1934-1938 Kanału Gliwickiego. Podczas II wojny światowej w rejonie Kędzierzyna powstały potężne zakłady chemiczne, wzniesione przymusową pracą tysięcy więźniów osadzonych tu w obozach pracy i obozach jenieckich.
Wyzwolenie dzisiejszego Kędzierzyna-Koźla następowało od końca stycznia do drugiej połowy marca 1945 roku. Polskie władze administracyjne przejęły miasto w okresie od 23 marca do 24 kwietnia 1945 roku. Na gruzach niemieckich zakładów chemicznych powstały Zakłady Azotowe „Kędzierzyn”, Zakłady Chemiczne „Blachownia”. Zbudowano także kilka innych dużych zakładów przemysłowych.
Szybko rozwijający się Kędzierzyn uzyskał w 1951 roku prawa miejskie. W 1970 roku uruchomiono odgałęzienie Kanału Gliwickiego – Kanał Kędzierzyński. W 1973 roku prawa miejskie uzyskały Kłodnica i Sławięcice.
Kedzierzyn-Koźle jest liczącym się ponadregionalnym ośrodkiem kultury i oświaty. Miasto jest obecnie największym po Opolu skupiskiem uczącej się młodzieży w województwie.
Na obszarze miasta pozostało niewiele pamiątek z przeszłości. Godne zwiedzenia są pozostałości twierdzy kozielskiej, ruiny zamku w Koźlu, kozielskie kościoły, pozostałości zespołu pałacowego i parku w Sławięcicach, tereny byłego obozu zagłady w Sławięcicach, cmentarz żołnierzy Armii Radzieckiej w Kędzierzynie i port rzeczny w Koźlu.

Oprac. dr Ryszard Pacułt

